

**LÄRARHANDLEDNING TILL: LUFTEN ÄR FRI!
UPPLEV NÄR YTTRANDEFRIHET, MUSIK OCH GLÄDJE FÖRKROPPSLIGAS.**

INTRODUKTION

Det här är en handledning till dig som har valt att se Luften är fri! tillsammans med dina elever. Detta material är inspiration till hur du kan arbeta både innan och efter att ni sett föreställningen.

Föreställningen "Luften är fri!" är ett efterlängtat samarbete mellan två etablerade grupper och vårt gemensamma mål är att värna människans och konstens frihet. En viktig del av detta är yttrandefriheten. Barnkonventionen blir lag 2020 och det är ett viktigt steg som lyfter barns rättigheter. Vi vill lyfta att barn redan idag omfattas av yttrandefriheten (genom FN:s allmänna förklaring). Med denna föreställningen vill vi inspirera till samtal om barnens rätt och på ett underhållande och lekfullt sätt ge exempel på hur vi har det här i Sverige kontra andra delar av världen.

Längst ned i dokumentet hittar du mer information om dans och musik i läroplanen samt utdrag ur LGR11 som är kopplade till föreställningen och dess tematik. Allra längst ned finns länkar till mer arbetsmaterial.

SKAPARNA AV "LUFTEN ÄR FRI!"

Musiken framförs av blåstrion Fri luft och koreografin är skapad av Mattias och Hanna Lundmark från danskollektivet Kalabalindy.

Det är en resa där sanningar och normer ifrågasätts, yttrandefriheten sätts på prov och fyra explosiva dansare förkroppsligar musiken genom stepp, lindy hop och akrobatik.

Fri luft består av Erik Palmgren, Staffan Findin och Andreas Andersson som alla är professionella musiker som syns bland annat i Melodifestivalen, "Så ska det låta", Kungliga filharmonikerna och Bolibompa.

Vid sidan av eget skapande spelar de även med andra stora artister som Björn Skifs, Weeping willows, Tommy Körberg, Taylor Swift och Sven-Bertil Taube.

De har spelat hundratals barn- och ungdomsföreställningar som till exempel Jazzmagi och Global karneval. Besök gärna www.friluft.eu

Kalabalindy är ett danskollektiv där Mattias och Hanna Lundmark är konstnärliga ledare. De tillhör världseliten inom afroamerikansk dans från 20-, 30- och 40-talet och är pionjärer inom sin genre. Deras första verk Danskrysset och har spelats över 200 gånger.

I danskollektivet Kalabalindy ingår Mikaela Hellsten och Markus Rosendal. Båda är professionella dansare som har vunnit flera stora dansmästerskap. Besök gärna www.MandH.se

FÖRESTÄLLNINGENS TEMA

Med musik och koreografi ger vi exempel på hur yttrandefrihet ter sig i andra länder, hur svårt det kan vara att välja vem man är och hur man vill uttrycka sig, allas lika värde, grupptryck och lyckan som kan uppstå när man är helt fri. Vi tar upp viktiga och tunga ämnen men samtidigt balanserar vi det med humor, energi och imponerande musik och dans.

Vi valde temat med tanke på de auktoritära rörelser, runt om i världen, som under lång tid har begränsat människans rätt att uttrycka sig fritt. Tema är extra angeläget nu då vi ser en liknande utveckling i hela Europa och nu även i Sverige. I "Luften är fri" vill vi värna människans och konstens frihet.

Vi tar er med på en resa som för oss öst, väst och norr. I öst finns en svunnen tid, människor är hårt hållna av en dirigent och all kontroll gör folket förvirrade och svårmodiga. Musiken är tätt sammanflätad med musiken.

I väst talar vi engelska och får se hur det kan eskalera mellan två personer som missförstår varandra. Både koreografi och musik är influerad av västerländsk kultur: Stor, vräkig och överdriven. I norr besöker vi vår egen vardag med all den frihet som den erbjuder.

Söder har vi lämnat orört för att locka publiken till att söka egna svar efter föreställningens slut.

I föreställningen har vi valt två färger som blir en slags symbol för två olika sidor, åsikter eller val. Färgerna är rött och svart. Det är upp till publiken att ladda färgen rött och färgen svart med åsikter, värden, ord och innehåll. På så sätt ger vi inga svar, utan vi vill utmana, beröra och skapa ingångar till samtalet kring yttrandefrihet.

I FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna slås följande fast i artikel 19:

"Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser."

Denna lag omfattar alla människor på jorden. När barnkonventionen blir lag 1 januari 2020 så är det ett utmärkt tillfälle att lyfta yttrandefriheten. Den omnämns bland annat i artikel 13:

Barn har rätt till yttrandefrihet; att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter, med respekt för andra personers rättigheter.

Om en bild säger mer än tusen ord så säger en dans och musik ännu mer! Luften är fri! är en hyllning till yttrandefrihet, dans- och spelglädje.

INNAN FÖRESTÄLLNINGEN

Skolan är en viktig länk mellan unga och den professionella scenkonsten. För att få en mer mångfasetterad bild kan det vara bra att uppleva flera föreställningar. Eleverna ges då bättre förutsättningar att reflektera och diskutera olikheter och likheter.

Berätta för dina elever vad föreställningen "Luften är fri" handlar om utan att avslöja för mycket. Det räcker gott och väl med:

"Luften är fri" är en dans- och musikföreställning om rätten att få säga vad man vill, det kallas yttrandefrihet."

Inbjud gärna till samtal som kan ge eleverna en annan förståelse som berikar föreställningsögonblicket. Förslag på frågor:

- Diskutera gärna yttrandefrihet generellt, vad betyder begreppet för dina elever?
- Diskutera även vad eleverna får för tankar kring genren dans- och musikföreställning.
- Diskutera gärna scenkonst. Fråga hur många det är som brukar gå på föreställningar och om deras erfarenheter kring scenkonst.
- Vad tror ni att ni ska få möta?

PRAKTISK INFORMATION

Innan ni går på en föreställning kan det vara bra att ta reda på lite praktisk information: Hur tar vi oss till och från föreställningen? Hur lång är föreställningen? Det är bra att vara ute i god tid så att ni hinner hänga av er ytterkläder, gå på toaletten och hitta era platser. Mobiltelefoner ska också vara avstängda under föreställningen.

Det kan vara givande att läsa om föreställningen innan ni ser den. Vad heter föreställningen, vilka teman utgår den ifrån, vem är koreografen? Man kan låta eleverna själva associera till texter, teman och bilder som finns på internet.

Sök gärna på youtube på t ex: Fri luft, Hanna Mattias Lindy hop

Luften är fri är 35 min föreställning plus 15 minuter samtal som avslutas med ett sista härligt musik- och dansstycke.

ETT FÖRSTA SAMTAL

Direkt efter föreställningen (dvs efter 35 minuter) är det ett samtal som artisterna håller i. De kommer ställa olika frågor för att locka eleverna att börja processa vad de upplevt. Frågorna anpassas till elevernas ålder.

Exempelfrågor för åk F-6

Vilken musik lyssnar du på hemma?

Vilka låtar lyssnar ni på i skolan?

Gillar du och dina kompisar samma musik?

Har ni testat att dansa?

Är det viktigt att tycka lika om allt?

Ska man alltid säga vad man tycker?

Vad kan hända om någon inte håller med om det som sagts?

Varför tror ni att de två kvinnliga dansarna blev osams?

*De kvinnliga dansarna hade en klänning som var hälften röd och hälften svart, vilka känslor tycker ni passar som röda och vilka passar färger svart?
Finns det saker man inte får säga till sin kompis eller syskon?
Måste man alltid vara snäll?
Kommer du ihåg någon dansrörelse från föreställningen?
Vet ni namnen på instrumenten?
Är det nåt instrument som låter läskigt/roligt/spännande?
Dirigenten tycker väldigt mycket om att få styra alla. Vet du något land där invånarna inte får bestämma över sig själva?
Är det olika i olika länder?
Vad gjorde dirigenten när han ville få artisterna att göra som han vill?
Får de som bestämmer i Sverige sätta på ögonbindel/hörselkåpor på de som bor här i Sverige?
Varför är det viktigt att vara fri att få säga det man vill?
Hur känns det att vara fri att få säga vad man vill?
Vad skulle ni säga om ni fick säga vad som helst?*

Exempelfrågor för åk 7-9

*Var föreställningen så som du tänkt dig?
Om du måste välja: Vill du helst vara dansare eller musiker?
Vilken av de två tycker du uttrycker mest frihet?
På vilket sätt?
Vad tycker du om dirigentens beteende i föreställningen?
Vad kallas en person som styr ett land enväldigt, både stat och alla dess invånare?
Finns det saker man inte får säga inför andra människor?
Dirigenten sätter bl a ögonbindel, trasor i trombonen och hörselkåpor på artisterna. Varför tror ni att han gör det?
Vad är censur?
Har vi censur i Sverige?
Varför tror ni att de två kvinnliga dansarna blev osams?
Deras klänningar är hälften svarta och hälften röda. Vilka tankar eller åsikter tycker ni är svarta och vilka är röda?
Är det samma lagar i alla länder?
På vilka sätt kan lagarna skilja sig?
I vilka sammanhang kliver du fram och tar ledarskap eller ansvar som syns?
I vilka sammanhang gör du det inte?
Vad gör det lättare för dig att kliva fram?
Vad gör det svårare?
Vad betyder solidaritet mellan människor?
Finns det lagar i Sverige som inskränker yttrandefriheten?
Varför ska vi ha yttrandefrihet?*

EFTER FÖRESTÄLLNINGEN

Efter föreställningen kanske eleverna själva tar upp funderingar och reflektioner. En sådan situation är tacksam för att påbörja ett arbete med en handledning. Börja då med att lyssna på vad eleverna upplever som spännande, konstigt, roligt eller problematiskt och diskutera sedan vidare kring detta.

Det är viktigt att du som pedagog/vuxen inser din egen roll som normgivande i alla diskussioner och att det sätt du själv agerar på, påverkar din omgivning, barn gör ju som bekant inte alltid som man säger, men de är snabba på att härma våra handlingar. Den inställning du som vuxen förmedlar i ett sånt här arbete är viktigare än du tror.

En scenkonst-upplevelse är högst subjektiv och ibland vill man ha sin upplevelse för sig själv. Därför är det viktigt att erbjuda eleverna att säga "pass" om de inte vill svara, eller låt eleverna få uttrycka sig skriftligt om det faller dem mer naturligt att göra det än att prata i grupp. Det finns inte heller några rätt eller fel, det är diskussionerna och analyserna som är det viktiga.

Vid en dansföreställning är det inte ovanligt att reaktionerna sätter sig i kroppen först, som en känsla eller rörelse, snarare än intellektuellt. Därför är det viktigt att låta eleven känna och reagera på sitt egna personliga sätt. Ett dansparti kan upplevas som underhållande för en vuxen men sorgligt av ett barn. Låt gärna tolkningarna av föreställningen vara många!

Ytterligare ett verktyg är att låta eleverna dansa själva, antingen tillsammans med en danspedagog eller med läraren. Det är viktigt att stunden blir meningsfull för eleverna. Många barn och unga, likt vuxna, har svårt att improvisera på kommando fritt till musik utan vidare instruktioner. Har ni sett en föreställning som Luften är fri! på tema yttrandefrihet kan det vara någonting att utforska vidare i den egna kroppen. Kanske kommer eleverna ihåg någon rörelse från föreställningen som de vill prova själva eller lyssna på den musik som användes i föreställningen. Till Luften är fri! finns en workshop på 80 minuter som är ett mycket uppskattat inslag efter att man sett föreställningen. Då kommer två av dansarna från ensemblen till skolan lär ur delar ur föreställningen. Samtidigt förs ett samtal kring.

FÖRSLAG PÅ ÖVNINGAR FÖR ALLA ÅLDRAR

Jobba två och två och sedan i ring

Dela upp eleverna två och två. Låt dem berätta för varandra vad de såg, och vad som mest fångade deras intresse i föreställningen. Det kan till exempel vara något ur scenografin, texten, en specifik karaktär, temat, musiken, relationerna eller något helt annat. En scenkonstupplevelse är subjektiv, så uppmuntra eleverna att prata om just sin upplevelse. Fråga helst inte om de tyckte föreställningen var bra, eller "vad tyckte du om föreställningen?", för risken finns att det bara leder till svar som: "ja", "nej", "bra" eller "dåligt", och att samtalet slutar där.

Sedan sätter ni er i en ring och låt var och en berätta för alla i klassen.

Förutom att fånga upp tankar kring föreställningen, så hjälper minnesrundan er att tillsammans minnas det ni sett.

Diskussion (svenska, värdegrundsarbete)

Diskutera i helklass, låt eleverna svara skriftligt eller dela upp i smågrupper.

Här är förslag på diskussions-frågor (och använd också gärna exempel-frågorna, ovan, som artisterna ställde).

- Vad tänkte du att föreställningen handlade om? Se om ni kan hitta nyckelord, teman. Ord som t ex: yttrandefrihet, censur och demokrati
- Var det något i föreställningen du tyckte extra mycket om?
- Var det något som du ogillade? Är det viktigt att man ska tycka lika om allt?
- Kan man vara vänner även om man inte är sams om allt?
- I föreställningen börjar de två kvinnliga dansarna att bråka. Vad fick dem att bli sams?
- Kan det finnas saker/känslor som är lättare att säga/visa genom dans och musik än med prat?

- På vilka sätt uttryckte sig artisterna i föreställningen?
- Vad är yttrandefrihet?
- Är det viktigt att lita på den man dansar med och vad kan gå fel om man inte litar på varann? I vänskap? I dans?
- På vilka sätt kommunicerar man när man dansar och spelar musik (fast man inte pratar)?
- I vilka sammanhang kliver du fram och tar ansvar som syns?
- I vilka sammanhang gör du det inte?
- Vad gör det lättare för dig att kliva fram?
- Vad gör det svårare?
- Vad är en extremist?
- När ska vi stödja extremisters rätt att uttrycka sina åsikter?
- När ska vi inte stödja extremisters rätt att uttrycka sina åsikter?
- När ska du få uttrycka din åsikt?

Associationsövning (svenska, bild)

Skriv upp ett tema var, på olika pappersark. Sedan får klassen enskilt, eller i grupp, fritt associera till orden och skriva ner eller rita det de kommer på. Det kan komma upp bilder, situationer, ord eller minnen.

Exempel på teman: censur, yttrandefrihet, diktatur, frihet, barnkonventionen.

Skriva berättelser (svenska, värdegrundsarbete)

Skriv en egen berättelse om yttrandefrihet/demokrati.

Prata om hur föreställningen var skriven och berättelseformen. Hur hade man kunnat berätta historien om de här karaktärerna/artisterna på ett annat sätt?

Intervju (svenska, samhällsvetenskap, historia, värdegrundsarbete)

Att intervjua valfri person om tema som är kopplat till föreställningen, exempelvis om när någon vågade stå upp för sina åsikter. Låt eleverna själva välja tema, vad de vill fördjupa sig i och vilka frågor de ska ställa. Sätt minimikrav på intervjun (tex minst 10 frågor), och låt sedan eleverna redovisa en sammanfattning av intervjun i helklass. Intervjuerna kan sedan sättas ihop till en antologi.

Att spela och lyssna på musik (musik)

I föreställningen "Luften är fri!" förekommer mycket musik. Musiken gör att vi kan känna olika känslor i kroppen. Svara på frågorna nedan och skriv eller rita svaren!

Min favoritmusik är

Det här instrumentet har jag spelat/provat

Det här instrumentet vill jag spela

Det bästa med musik är

När jag lyssnar på musik känner jag mig

Rita hur det känns när du lyssnar på bra musik

Det här instrumentet/låten/artisten beskriver bäst hur jag känner när jag är glad

Det här instrumentet/låten/artisten beskriver bäst hur jag känner när jag är arg

Det här instrumentet/låten/artisten beskriver bäst hur jag känner när jag är ledsen

Lyssna gärna på låtar/artister, med hjälp av Spotify, under arbetets gång.

Skapa en låt (musik, svenska, värdegrundsarbete)

Skapa en låt utifrån exempelvis temat yttrandefrihet. Samarbeta gärna med svenskämnet där texten skrivs.

Kontroversiella ämnen för högstadiet

Det finns frågor som väcker starka känslor och som ofta kommer upp och skapar spänningar i klassrummet.

En omvärld med extremism, populism och polarisering påverkar och ställer krav på skolans roll i vår demokrati. Eleverna ska bejaka och respektera demokrati och mänskliga rättigheter. De ska också utveckla förmågor som krävs för att kunna ta en aktiv roll i demokratin. Här spelar samtalet ofta en viktig roll och att lärare inte backar från undervisning i kontroversiella frågor.

För dialog med eleverna och dialogen behöver präglas av såväl respekt för yttrandefrihet som rätt till skydd mot kränkningar.

Europarådet har tagit fram ett material för lärare i att utveckla undervisning om kontroversiella frågor. Syftet med materialet är att ge lärare stöd i hur de kan göra klassrummet till en trygg plats där eleverna fritt och utan oro kan diskutera frågor som rör dem. Materialet ger även läraren stöd i att utveckla olika strategier för undervisningen som skapar en öppen och respektfull dialog.

[Teaching controversial issues, klicka på "Swedish" på Europarådets webbplats](#)

Exempel på kontroversiella uttalanden:

Det är för mycket fokus på barns rättigheter och för lite fokus på barns skyldigheter.

Homosexuella par borde få adoptera.

EU är bortkastade pengar och borde lösas upp.

Kärnvapen är nödvändiga för att bevara freden i världen.

Unga borde få rösta vid 16 års ålder.

Inför dödsstraff för de som gjort sig skyldiga till våldsam extremism.

Djur borde ha samma rättigheter som människor.

Dödshjälp är ett humant sätt att dö på och borde inte vara förbjudet.

Föräldrar borde kunna designa sina barn – det är en rättighet för konsumenter.

Rika borde få betala mindre skatt eftersom de skapar jobbtillfällen.

Jämställdhet handlar mest om kvinnor och leder till förtryck av män.

Samhället skapar sexuell identitet – inte naturen.

Politiker bryr sig bara om sig själva.

Rökare och överviktiga borde betala mer för sin sjukhusvård.

Lagstiftningen om mänskliga rättigheter och jämställdhet har gått för långt och leder till ett samhälle som inte vågar ta risker.

SUMMERING

Mänskliga rättigheter är universella, odelbara och beroende av varandra. De bottnar i den allmänna deklaration om mänskliga rättigheter som FN:s medlemsländer undertecknade för över 70 år sedan, och som har kompletterats med flera viktiga konventioner.

Ett demokratiskt samhälle är inte möjligt utan yttrandefrihet. Yttrandefrihet ger människor makt att öppet ställa krav och kunna göra självständiga val.

Det är lika viktigt för barn som för vuxna att veta om sina rättigheter och skyldigheter. En viktig del är att förstå hur yttrandefrihet ter sig här i Sverige och att sedan kunna sätta det i relation till hur det

ser ut i andra delar av världen. Låt föreställningen "Luften är fri" vara ett verktyg för att föra samtal kring yttrandefrihet.

KONTAKT

Har du några frågor kring föreställningen, material eller vill du ge feedback,

tveka inte att kontakta oss.

Kontaktperson: Hanna Lundmark

Mail: hanna@mandh.se

Mobil: 0704689605

DANS OCH MUSIK I LÄROPLANEN

Dans synliggör kroppens olika uttryckssätt och kan därmed öppna nya kommunikativa världar. Det handlar med andra ord om att eleverna ska få möta någonting nytt som kan väcka fantasier, snarare än att till fullo förstå en koreografs intentioner.

Musik finns i alla kulturer och berör människor såväl kroppsligt som tanke- och känslomässigt. Musik som estetisk uttrycksform används i en mängd sammanhang, har olika funktioner och betyder olika saker för var och en av oss. Den är också en viktig del i människors sociala gemenskap och kan påverka individens identitetsutveckling.

I vår tid förenas musik från skilda kulturer och epoker med andra konstformer i nya uttryck. Kunskaper om och i musik ökar möjligheterna att delta i samhällets kulturliv.

Se många olika föreställningar! Nya världar öppnar sig! Eleverna vidgar sina perspektiv och börjar tänka i nya banor, vilket går i linje med Lgr 11: I mötet med olika typer av teater, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och förståelse för omvärlden.

Utdrag ur LGR11 som är kopplade till föreställningen och dess tematik

Skolans värdegrund och uppdrag:

Förståelse och medmänsklighet

"Skolan ska främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse."

Skolans uppdrag

"Eleverna ska få uppleva olika uttryck för kunskaper. De ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet."

Övergripande mål och riktlinjer

2.1 Normer och värden

Skolans mål är att varje elev kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen.

2.2 Kunskaper

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola kan använda och ta del av många olika uttrycks-former så som språk, bild, musik, drama och dans samt har utvecklat kännedom om samhällets kulturutbud.

2.6 Skolan och omvärlden

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan ska verka för att utveckla kontakter med kultur- och arbetsliv, föreningsliv samt andra verksamheter utanför skolan som kan berika den som en lärande miljö.

3.13 Historia

Syfte

Undervisningen i ämnet historia ska syfta till att eleverna utvecklar såväl kunskaper om historiska sammanhang, som sin historiska bildning och sitt historiemedvetande. Detta innebär en insikt om att det förflutna präglar vår syn på nutid och därmed uppfattningen om framtiden. (...) Den ska också bidra till att eleverna utvecklar historiska kunskaper om likheter och skillnader i människors levnadsvillkor och värderingar. Därigenom ska eleverna få förståelse för olika kulturella sammanhang och levnadssätt.

3.15 Samhällskunskap

Syfte

Undervisningen i ämnet samhällskunskap ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om hur individen och samhället påverkar varandra. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla en helhetssyn på samhällsfrågor och samhällsstrukturer.

Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar. reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser.

3.17 Svenska

Syfte

I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.

Tala, lyssna och samtala

Muntliga presentationer och muntligt berättande för olika mottagare, om ämnen hämtade från skola och samhällsliv.

Språkbruk

Ord och begrepp som används för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter. Ords och begrepps nyanser och värdeladdning.

Mer arbetsmaterial:

Läs mer på Ung medias hemsida om yttrandefrihet, lagar och rättigheter. Länk:

<https://ungmedia.se/yttrandefrihet/>

[Unesco: "Rättigheter för varenda unge".](#) Lektionsövningar som introduktion till barnets rättigheter enligt barnkonventionen. Materialet ger eleverna en uppfattning om vilka rättigheter de har, vilken betydelse rättigheterna har för eleven själv och för barn i andra länder. Kan med viss bearbetning användas för både yngre och äldre åldersgrupper. Åk 3-6.

[Mediekompass: Pussy Riot och yttrandefriheten, övning 2.](#) Diskussionsfrågor kring mänskliga rättigheter (med kopieringsunderlag). Åk 7-9, gymn.

TACK FÖR ER MEDVERKAN!

